

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՎՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԻ
ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՆ՝

**Քննադատական մտածողության ձևավորումն ու
զարգացումը տարրական դպրոցում, որպես
ներգրավվածության խթանող միջոց**

ՀԵՏԱԶՈՏՈՂ ՈՒՍՈՒՑԻՉ՝ Թադևոսյան Սվետլանա

Վաղարշապատի Խ. Աբովյանի անվան թիվ 4 հիմնական դպրոց

ԷԶՄԻԱԾԻՆ 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	3
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԿՆԱՐԿ.....	4
ԳԼՈՒԽ 1. ԔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄՆ ՈՒ ՉԱՐԳԱՅՈՒՄԸ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ ՄԻՋՈՅՈՎ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՅՈՒՄ	5
ԳԼՈՒԽ 2. ԔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄՆ ՈՒ ՉԱՐԳԱՅՈՒՄԸ ԽԱՂԻ ՄԻՋՈՅՈՎ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՅՈՒՄ.....	10
ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ	13
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	13

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Երեխան ամենից առաջ զարգացող էակ է եւ զարգացումն այդ ենթակա է քիչ թե շատ կոշտ օրինաչափությունների: Յուրաքանչյուր տարիքում մարդը հասնում է զարգացման մի միջին մակարդակի, որը հնարավորություն է տալիս նրան յուրացնել-իմաստավորել աշխարհի մասին գիտելիքների ու հասկացությունների մի սահմանափակ ոլորտ: Այն բոլոր գիտելիքները, որոնք գտնվում են այդ ոլորտից դուրս՝ նա չի կարող յուրացնել, սեփականել:

Տարիքային յուրաքանչյուր փուլ բնութագրվում է ոչ միայն իմացական զարգացման որոշակի պոտենցիալ հնարավորություններով, այլ նաեւ մտածողության տիպով: Այդ տիպի հաշվառումն ուսուցման պրակտիկայում անհրաժեշտ պայման է՝ կրթության յուրաքանչյուր աստիճանում զարգացման բավարար մակարդակ ապահովելու համար: Օրինակ, հանրահայտ է, որ մանկահասակ երեխայի մտածողությունն ակնառու-պատկերավոր (ոչ վերացական) բնույթ ունի: Սա նշանակում է, որ այս տարիքի երեխաների ուսուցումն արդյունավետ է եթե այն իրագործվում է պրակտիկ գործունեության միջոցով, որի պայմաններում սովորողը շատ բաներ հասկանում է սեփական փորձով: Համապատասխան դասագրքերն, իրենց հերթին, պետք է հարուստ լինեն նկարազարդման նյութերով, տեքստերը հեղեղված չլինեն սահմանումներով ու բանաձեւերով:

Մարդն առհասարակ, երեխաները՝ առավել եւս, հակված են ամեն ինչի մեջ իմաստ տեսնելու: Այն գիտելիքներն են անցնում երկարատեւ հիշողության ոլորտ, որոնք մարդը գիտակցաբար ցանկացել է յուրացնել: Այսինքն՝ երեխայի համար ուսուցումն արդյունավետ է միայն այն ժամանակ, երբ ինքն է իր կրթության սուբյեկտը. երբ ինքն է գիտակցաբար դնում կրթական նպատակներ եւ ազատորեն կազմակերպում իր ուսումնական գործունեությունը՝ դրված նպատակներին հասնելու համար: Այս դեպքում է միայն գիտելիքն անձի համար իմաստ ու արժեք ստանում, դառնում հոգեւոր հարստություն:

Քննադատական մտածողության մասին շատ է գրվել: Քննադատաբար մտածողների համար ինֆորմացիայի հիմնական ընկալումը ավելի շուտ ուսումնական գործընթացի սկիզբն է, քան վերջնակետը: Քննադատաբար մտածելը ենթադրում է ընկալել գաղափարները եւ ապա սկսել խորհել դրանց նշանակության մասին, դիտել դրանք մի փոքր թերհավաստությամբ՝ հավասարակշռելու համար դրանք դիտարկելով հակադիր տեսանկյուններից:

Քննադատական մտածողությունը ներառում է մտավոր բարդ գործընթաց, որը սկսվում է ինֆորմացիայով եւ ավարտվում է որոշման կայացմամբ: Քննադատական մտածողությունը հնարավոր է բոլոր տարիքներում: Փոքր երեխաները լիովին կարող են ներգրավվել իրենց զարգացմանը համապատասխան բարդացված մտածողության գործընթացում:

Հետազոտության նպատակն է՝ բացահայտել քննադատական մտածողության ձեւավորումն ու զարգացման արդյունավետ ուղիներ, մեթոդներ ու միջոցներ, որպես ներգրավվածության խթանող միջոց տարրական դպրոցում:

Հետազոտության խնդիրներն են՝

1. ուսումնասիրել թեմային վերաբերող գիտաուսումնական գրականությունը,
2. սահմանել քննադատական մտածողության ձեւավորմանն ու զարգացմանը նպաստող մեթոդներն ու միջոցները
3. առանձնացնել արդյունավետ մեթոդներն ու միջոցները եւ գործի դնել:

Քննադատական մտածողությունը կարդալու, գրելու, խոսելու եւ լսելու նման մի գործընթաց է, ակտիվ, համադրված, բարդ գործընթաց՝ ուղղված ինչոր իրողության: Այն ինչ-որ բան չէ, որ կարելի է սովորեցնել համատեքստից դուրս: Քննադատական մտածողությունը լավ չի յուրացվում ուսումնական ծրագրի կամ առօրյա կյանքի համատեքստից դուրս: Դպրոցում քննադատաբար մտածել սովորելու լավագույն ձեւն այդ մտածողությունը կիրառելն է՝ որպես որեւէ գաղափարի մոտենալու եղանակ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Ուսումնականասիրելով թեմային վերաբերող գրականությունը, անդրադառնանք մի շարք մանկավարժ գիտնականների կարծիքներին:

Հոգեբանները գտնում են, որ հոգեպես լիարժեք անձ հնարավոր է ձեւավորել խառնվածքային բոլոր տիպերի հիմքերի վրա, առանց բացառության: Եվ անձի հոգեկան կերպարը որոշողը ոչ այնքան խառվածքն է, որքան հետաքրքրությունները, սկզբունքները, ընդունակությունները, բնավորությունը: Հոգեկան կերպարը կերտվում է ընտանիքում եւ դպրոցում, հատկապես տարրական դասարաններում՝ ուսուցման եւ դաստիարակության ընթացքում¹:

Մանկավարժական անհաջողությունները չափազանց հաճախ են վերագրվում սովորողների թերություններին եւ չափազանց հազվադեպ ուսուցման մեթոդների անկատարությանը²: Այս կարծիքն են կիսում նաեւ Յու. Ժ. Ազարովը, Ն. Ի.Բոլդիրեւը, Վ. Մ.Կորոտովը:

Տարրական դպրոցում ուսուցումը նպատակաուղղվում է աշակերտի լեզվամտածողության եւ տրամաբանական հիմքերի, ուսումնառության եւ աշխատանքային հմտությունների ձեւավորմանը, ազգային եւ համամարդկային արժեքներին նախնական հաղորդակցմանը³:

Տարրական դպրոցի հիմնական նպատակը սովորողի մտավոր, հոգեւոր եւ ֆիզիկական կարողությունների, լեզվամտածողության, գրագիտության, տրամաբանության հիմքերի եւ աշխատանքային նախնական հմտությունների ձեւավորումն է: Տարրական դպրոցն ապահովում է ուսումնառության անհրաժեշտ պայմաններ եւ միջին դպրոցում ուսումը շարունակելու համար պահանջվող մակարդակ⁴:

ԳԼՈՒԽ 1. ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՈՒ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ ՄԻՋՈՑՈՎ ՏԱՐԲԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ

Մեթոդը, բառացի նշանակում է «որեւէ բանի հասցնող ուղի, լայն իմաստով՝ նպատակին հասնելու եղանակ, որոշակի ձեւով կարգավորված գործունեություն:

Մեթոդը իրականության ճանաչման անհրաժեշտ միջոց է գործիք է, այն որոշակի սկզբունքներով, կանոններով ու հնարներով իրականացվող գործունեություն է, որ կոչված է ապահովելու տրված նպատակը տանող կարճագույն ուղի:

Մեթոդները ստեղծվում են այս կամ այն տեսության շրջանակներում և կոչված են ծառայելու վերջինիս: Յուրաքանչյուր տեսություն ստեղծում է իր մեթոդները և նրանց օգնությամբ լուծում տարազան հետազոտական կամ պրակտիկ խնդիրներ: Ուրեմն, մեթոդները գործիքներ են, որոնց օգնությամբ տեսությունն իրականացնում է իր իմացական կամ գործնական նպատակները: Այլ խոսքով, մեթոդը տեսության գործունակության, նրա ակտիվության դրսևորման միջոց է: Առանց մեթոդի տեսությունը չկա, կարելի է ասել, որ մեթոդը միշտ թաքնված ձեւով առկա է տեսության մեջ. դա գործունեության այն եղանակն է, որը ամանցվում կամ արտաձվում է տեսության հիմնարար սկզբունքներից ու օրենքներից:

Կարելի է ընդգծել նաև մեթոդի ու տեսության տարբերիչ առանձնահատկությունները: Տեսությունները երկու հիմնարար գործառույթ ունեն. բացատրել առկա փաստերը և կանխատեսել նոր փաստեր: Մեթոդը նման գործառույթներ չունի, այն ընդամենը տեսության կամ պրակտիկ գործունեության կարգավորիչ է, իրականության ճանաչման կամ նրա վերափոխման ռազմավարություն:

Ուսուցման մեթոդը ուսուցչի, աշակերտի իմացական և պրակտիկ գործունեությունը կազմակերպող, հաջորդական գործողությունների համակարգ է, որը հանգեցնում է կրթության բովանդակության յուրացմանը, ասել է թե՛ ուսուցման նպատակների իրականացմանը:

Քննադատական մտածողության նպաստող լրացուցիչ մեթոդներից է՝

- Հարցուպատասխանի մեթոդ
- Իմանալ-ուենալ, իմանալ-սովորել մեթոդը
- Դետեկտիվ մեթոդը
- Բանավեճի մեթոդը՝ ակադեմիական հասացություն, փաստարկներ քարտերի վրա

Քննադատական մտածողության համար նպաստավոր միջավայր ստեղծելը

Քննադատաբար մտածել սովորեցնելը մի անգամ կատարվող հեշտ գործ չէ, որ կարելի է իրականացնել դասարանում եւ ապա մոռանալ դրա մասին: Դեպի քննադատական մտածողություն տանող քայլերի լիարժեք ցուցակներ գոյություն չունեն: Սակայն որոշակի պայմաններ եւ աշակերտների պատկերացումներ կարող են նպաստել քննադատական մտածողության զարգացմանը:

Քննադատական մտածողությունը խթանելու համար ուսուցիչները պետք է .

- Ժամանակ ու հնարավորություն տան քննադատական մտածողության փորձառություն անցնելու համար
- Թույլ տան աշակերտներին խորհել
- Ընդունեն տարբեր գաղափարներ եւ կարծիքներ
- Նպաստեն ուսումնական գործընթացում աշակերտների ակտիվ ներգրավվմանը
- Աշակերտների համար ծաղր բացառող միջավայր ստեղծեն
- Հավատ ունենան յուրաքանչյուր աշակերտի քննադատաբար մտածելու կարողության նկատմամբ
- Գնահատեն քննադատական մտածողությունը

⇒ Ժամանակը

Քննադատական մտածողությունը ժամանակ պահանջող գործ է մի քանի պատճառով: Մինչ նոր բանի մասին մտածելը, մարդուն ժամանակ է պետք վերհիշելու համար: Սեփական մտքերը երեւան հանել՝ նշանակում է հետախուզել նախորդ գաղափարները, պատկերացումները, հակացությունները եւ փորձառությունը:

⇒ Հնարավորություն

Աշակերտները միշտ չէ, որ ազատ խորհում են կարելուր գաղափարների շուրջ: Նրանք հաճախ սպասում են, որ ուսուցիչը տա միակ ճիշտ պատասխանը; Սակայն քննադատական մտածողության մեջ ներգրավված աշակերտներն ակտիվորեն առաջ են քաշում նախնական վարկածներ եւ մտքերն ու հասկացություններն արտահայտում են տարատեսակ ձևերով:

Այդուհանդերձ, երբ ուսուցիչներն աշակերտներին քննադատական մտածողներ դառնալու հնարավորություն են տալիս, դա պետք է անեն զգուշորեն: Նրանք պետք է տարբերակիչ սահման գծեն հնարավորություն տալու եւ ամենաթողության միջեւ:

Աշակերտները պետք է իրենց պատասխանատու զգան սեփական մտածողության յուրօրինակության համար,բացի այդ՝ նրանք արժանի են ազնիվ արձագանք լսելու: Այսպիսով, քննադատական մտածելու հնարավորություն տալը ենթադրում է, որ այն տրվում է բարենպաստ եւ արդյունավետ միջավայրի համատեքստում, որտեղ առկա է խորհելու իրական նպատակը:

⇒ **Բազմազանությունը**

Հենց աշակերտներին թույլ է տրվում խորհել, ի հայտ են գալիս բազմաթիվ եւ բազմազան կարծիքներ եւ մտքեր: Երբ վերանում է պատկերացումը,թե գոյություն ունի միակ ճիշտ պատասխան, դասարանում ծնվում է այնքան կարծիք, որքան աշակերտ կա: Փորձել սահմանափակել արատայտվող կարծիքների քանակը կնշանակի սահմանափակել աշակերտների մտածողությունը: Քննադատական մտածողությանը զարգանալու հնարավորություն տալու համար դասարանում պետք է հաստատվի այնպիսի միջավայր,որտեղ աշակերտները վստահ լինեն, որ ընդունելի եւ հանդուրժելի է կարծիքների ու մտքերի լայն բազմազանությունը: Այդ դեպքում տարբերությունը կարող է լինել միայն այդ ճիշտ պատասխանին հասնելու առանձին ,անհատական միջոցի կամ գործընթացի մեջ, եւ շատ դեպքերում դա ավելի կարելու է, քան պատասխանն ինքնին; Իսկ եթե դասաժամի մեծ մասը վատնվի միակ ճիշտ պատասխանը գտնելու վրա, նշանակում է, որ մտածողությունը չի ընթացել առանձնապես իմաստալից մակարդակում:

⇒ **Ներգրավվում**

Երբ պակասում է մտածողության եւ ուսումնական գործընթացում ակտիվ ներգրավումը, բացակայում է քննադատական մտածողությունը: Աշակերտներից շատերը դպրոց են գալիս որպես պասիվ սովորողներ՝ ունենալով այն պատկերացումը, թե ուսուցիչը, որը տիրապետում է գիտելիքին, պատասխանատու է իրենց սովորելու համար: Նրանց պատկերացմամբ գիտելիքը ֆիքսված երեւույթ է, որը պետք է լցնել մարդու գլուխը, իսկ մարդն իր հերթին պետք է այն բարձրաձայն վերարտադրի՝ ցույց տալու համար, որ այդ գիտելիքը յուրացրել է: Նման աշակերտները չեն ներգրավվում քննադատական մտածողության մեջ, մինչեւ իրենց չեն ոգեւորում համապատասխան քաջակերանքով, որ իրենք եւս ակտիվորեն պետք է մասնակցեն սեփական ուսման գործընթացին:

⇒ **Համարձակություն**

Ազատ մտածելը կապված է որոշակի համարձակության հետ; Մտքերը կարող են ծագել միաժամանակ, ընդ որում ` տարօրինակ, զավեշտական եւ երբեմն էլ հակասական ձևերով: Մտածելու գործընթացի արդյունքները հաճախ լինում են ոչ խելամիտ գաղափարներ, խելահեղ համադրություններ կամ շփոթեցնող հասկացություններ:

Ուսուցիչներտ պետք է վստահեցնեն աշակերտներին, որ սովորելու ընթացքում այդ ամենը բնականոն է: Կարելու է նաեւ հստակ սահմանել, որ մտքերը ծաղրելը միանգամայն անհանդուրժելի է, քանի որ դրա հնարավոր դրսեւորումը մեծացնում է անհատական ռիսկի զգացումը եւ արգելակում է մտածելու ընթացքը:

Սեփական դասի նմուշ օրինակ

Մարտինի-2. Դասի թեման՝ Ոգնին

Կանխագուշակում եւ նպատակադրում

Քննարկում ենք <<Ինչպե՞ս են պաշտպանվում կենդանիները >> հարցը:

Ամեն մի կենդանի ինչ-որ կերպ պաշտպանում է իր կյանքը, իր ձագին, իր որս անելու տարածքը:

Սովորողներին բաժանում եմ խմբերի: Տալիս եմ կենդանիների կտրուված պատկերներ: Այդ պատկերները միավորելով սովորողները ստանում են կենդանիներ եւ խմբային աշխատանքի միջոցով պատասխանում հետեւյալ հարցին. <<Ինչպե՞ս է պաշտպանվում այն կենդանին, որի պատկերը ստացաք դուք>>

Նախքան արձագանքելը, աշակերտներից յուրաքանչյուրը գրում է նշված հարցի իր պատասխանը, գործը դանդաղում է, որը հնարավորություն է ստեղծում աշակերտին մտածելու: Ապա առաջարկում եմ հանելուկ:

Լսում են հանելուկը, եւ որոշում, թե որ կենդանու մասին է դասանյութը: Խոսքը ոգնու մասին է; << Իսկ ոգնին ինչպե՞ս է պաշտպանվում >>

Սովորողները գալիս են այն եզրակացության, որ ոգնու պաշտպանական միջոցն իր փշերն են:

Հարց . << Իսկ ի՞նչ կլինի, եթե ոգնին փշերը կորցնի >>

Ընդհանուր հարցուպատասխանի վրա հիմնված քննարկման հաջողության բանալին մեկնաբանող հարցն է: Այն աշակերտներին առաջարկում է ավելի խորը մտածել տեքստի մասին եւ ոչ թե նախընտրել խոսել իրենց սեփական փորձառության մասին:

Հարցեր՝

1. *Ինչպես կբացատրեիք ոգնուն, որ չի կարելի փուշը վաճառել:*
2. *Այս բանաստեղծությունը գրելով՝ հեղինակն ինչ նպատակ է հետապնդում: Եվ որպես եզրափակիչ հարց.*
3. *Եկեք մտածենք՝ ինչ կլիներ, եթե բոլոր կենդանիներն էլ ոգնու նման մտածեին:*

Նմանատիպ հարցերը օգնում են երեխաներին հետ գնալ եւ հարց տալ, թե արդյոք ճիշտ վարվեց, ճիշտ կլիներ նման արարք կատարել առօրյա կյանքում, հրաժարվել այն ամենակարեւորից, որը մեզ օգնում է ողջ կյանքի ընթացքում, հանուն մի փոքր եւ կարճ զվարճանքի:

ԳԼՈՒԽ 2. ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄՆ ՈՒ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ԽԱՂԻ ՄԻՋՈՑՈՎ ՏԱՐԲԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ

Երեխայի համար խաղն ամենալուրջ գործն է; Խաղի ժամանակ երեխայի առջև բացահայտվում է աշխարհը, բացվում են անձի ստեղծագործական ունակությունները: Առանց խաղերի չկա եւ չի կարող լինել լիարժեք մտավոր զարգացում: (Վ. Ա. Սուխոմլինսկի)

Խաղը մարդուն ուղեկցել է նրա պատմական զարգացման բոլոր փուլերում: Այն եղել է ոչ միայն որպես զվարճալի զբաղմունք, այլև կյանքի տարբեր հարաբերություններում գործելու համար անհրաժեշտ կարողությունների, քննադատական մտքի ձեւավորման միջոց: Մեծ մանկավարժ Կ. Դ. Ուշինսկու այն խոսքերը, թե « *եթե մանկավարժությունն ուզում է մարդուն դաստիարակել բոլոր հարաբերություններում, ապա նա պետք է մարդուն ճանաչի բոլոր հարաբերություններում*»¹ այսօր նույնպես արդիական է: Մարդուն բոլոր իմաստներով, բոլոր կողմերով ճանաչելու համար բավական է նրան ուսումնասիրել խաղային գործունեության ժամանակ:

Խաղերի բազմազանությունը տարբեր բնույթի արգելքներ է ստեղծում նպատակին հասնելու՝ հաղթելու ճանապարհին: Այդ արգելքները հաղթահարելու ժամանակ յուրաքանչյուր երեխա դրսևորում է ինքնատիպ վարք՝ ուժ, ճարպկություն, խարդախություն, հնարամտություն, խելք, գիտելիքներ, կռահում, քննադատում եւ այլն: Հենց այդ արգելքների հաղթահարման գործընթացն էլ նպաստում է երեխաների ընմբռնողականության, ուշադրության, հիշողության, կամքի, դիտողունակության, մտածողության, երեւակայության զարգացմանը, միջանձնային հարաբերությունների կարգավորմանը, այդ ուղղությամբ արժեքավոր ունակությունների ձեւավորմանը:

Այսօր կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաներն ունեն չափազանց հետաքրքիր ու զարգացնող խաղալիքներ, խաղում են բազմաշերտ մտավոր գործունեություն պահանջող խաղեր, էլ չենք խոսում համակարգչի ու համացանցի ընձեռած հնարավորությունների մասին:

Մեր ուսումնասիրությունները, գործընկերների եւ ծնողների հետ անցկացրած գրույցները, իրականացրած դասալուսմները մեզ բերել են այն եզրակացության, որ դպրոց ընդունվող ոչ բոլոր երեխաներն են տիրապետում ուսումնական գործունեություն ծավալելու համար չափազանց կարելու այս ունակություններին, որոնք, բնականաբար, պիտի ձեւավորվեն ու զարգանան դպրոցում դասավանդվող բոլոր առարկաների դասերի ընթացքում՝ ստեղծելով անձի բազմակողմանի զարգացման հնարավորություններ:

Խաղի տեսությամբ զբաղվող մասնագետները ներկայացնում են խաղերի դասակարգման բազմաթիվ մոտեցումներ (Կապտերեւ Պ. Ֆ., Ամոնաշվիլի Ծ. Ա., Վիգոտսկի Լ. Ս., Էլկոնին Դ.Բ. եւ այլք): Ըստ էության, խաղերի բոլոր տեսակներն էլ, անկախ նրանց նպատակադրումներից, վերջին հաշվով, նպաստում են երեխաների մտքի եւ ճանաչողական հետաքրքրությունների զարգացմանը:

Ընդգծելով մանկավարժական գործընթացում խաղերի օգտագործման կարելությունը՝ Պ. Ֆ. Կապտերեւը գրում է. «*Տարբեր պատճառներով զարգացման մակարդակով իրենց տարեկիցների հետ մնացող երեխաները դպրոցում առանց խաղի փոխանակ զարգանան, կսկսեն հիմարանալ, գորշ, անբովանդակ, անիմաստ կրանք վարել, ժամանակը անցկացնել սպարդյուն: Եթե ուսուցիչն այնքան խելամիտ լինի, որ գիտելիքները կապի խաղերի հետ, կարողանա այդպիսի երեխաներին ակտիվ մարմնական*

գործունեությունն ներկայացնող խաղային գործունեությունից հնտորեն տանել դեպի ուսումնական խաղաղ, կրանված, համեմատաբար նստակյաց գործունեություն, սպա նա ձեռք կբերի այսպիսի երեխաների ընդունակությունները բացելու բանալին, կկարողանա կառավարել նրանց զարգացումը եւ ցուցաբերել էականորեն կարեւոր, անզնահաստելի ծառայություններ նրանց ողջ հետագա կյանքում»¹ :

Ճանաչողական խաղեր

Որպես ուսուցման մեթոդ խաղը իրականության մոդելավորման մի ձեւ է, հատուկ կազմակերպված իրադրություն, որից սովորողներին առաջարկվում է ելք գտնել:

Խաղի մեթոդի հիմնական ֆունկցիան սովորողի ճանաչողական գործունեությունը իրականությանը մոտեցնելն է : Այս խաղերը լայնորեն կիրառվում են հատկապես օտար լեզուների եւ գրականության դասավանդման, ինչպես նաեւ համակարգչային ուսուցման պրոցեսում² :

Ի՞նչ կլինի , եթե հանկարծ

Խաղի նպատակները

Այս խաղը զարգացնում է երեխաների ստեղծագործական ընդունակությունները, քննադատական միտքը: Միաժամանակ ուսուցիչը խաղի ընթացքում կարող է ճանաչել իր աշակերտներին ավելի լավ, հասկանալ նրանց զգացմունքները: Խաղը կարելի է կազմակերպել ինչպես դասի վերջում, այնպես էլ դասարանական տարաբնույթ հավաքների ժամանակ:

Խաղի ընթացքը

Ուսուցիչ :

- Ես կուզեի ձեզ հետ լինել մի խաղ - հեքիաթում: Ինչ կարող էր տեղի ունենալ, եթե, ինչպես հեքիաթում է լինում, դուք դառնայիք որեւէ կենդանի: Օրինակ՝ ի՞նչ կենդանի կուզենայիք դառնալ եւ ինչու՞:

Հանձնարարական

Յուրաքանչյուր երեխայի ժամանակ ենք տալիս որոշելու, թե ինքն ինչ կենդանի կցանկանար դառնալ: Այնուհետեւ յուրաքանչյուր աշակերտ պետք է դուրս գա կենտրոն եւ ասի այդ կենդանու անունը, ցույց տա , թե ինչպե՞ս է շարժվում:

Վարժության հարցեր

- Ի՞նչ ցանկություն կհայտնես, եթե կախարդական փայտիկ գտնես
- Ու՞ր կթռչես, եթե թռչող գորգ ունենաս
- Ի՞նչ կանեիր , եթե հիմա 20 տարեկան լինեիր
- Ի՞նչ կանեիր , եթե ուսուցիչ լինեիր
- Եթե դու այլ մարդ լինեիր, ու՞մ կցանականայիր նմանվել եւ ինչու՞

Ո՞րն է ճիշտ

Խաղի նպատակները

- երեխաների բառապաշարը հարստացնել հրաշալի բառերով եւ արտահայտություններով,
- դաստիարակել քաղաքավարի հաղորդակցվելու ունակություն,
- զարգացնել քննադատական միտքը:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- խաղում նկարագրված թեմաներով առանձին նկարներ
- համապատասխան հրաշալի բառեր:

Խաղի ընթացքը

Դասարանը 1- 4 հաշվով բաժանում ենք 4 խմբի: Յուրաքանչյուր խմբին տալիս ենք նկարներ եւ դրանց համապատասխան բառեր (նկարներում պետք է ներկայացվեն ինչպես բարեկիրթ, այնպես էլ ոչ բարեկիրթ վարվելաձևերը, իսկ առանձին թղթերի վրա լինեն « *խնդրում եմ* », « *ներողություն* », « *շատ բարի* », « *թո՛ղ* », « *չե՛մ տա* », « *տո՛ւր* », « *տո՛ւր, խնդրում եմ* » եւ այլ բառեր ու արտահայտություններ, որոնք համապատասխանում են նկարների բովանդակությանը): Երեխաները խմբով ընտրում եւ կողք կողքի են դնում բառերին համապատասխանող նկարները, բառերն ու արտահայտությունները: Ապա խումբը կորոշի, թե որ արտահայտություններն են բարեկիրթ, որոնք են անբարեկիրթ, եւ խումբը կընտրի մեկին ով քննադատորեն կներկայացնի խմբի կարծիքը:

- Ո՞վ է նա
- Ի՞նչ է նրան պետք
- Ո՞վ է նա, ի՞նչ է անում
Դետեկտիվ,
Մենք հարցնում ենք, դուք պատասխանում եք.

Այս եւ նմանատիպ բազմաթիվ խաղերը նպաստում են սովորողների քննադատական մտածողության ձեւավորմանն ու զարգացմանը, ապահովում նրանց մասնակցությունը դասին:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ուսուցման մեթոդների եւ խաղերի ճիշտ ընտրությունը նպաստում է քննադատական մտածողության ձեւավորմանն ու զարգացմանը տարրական դպրոցում:
2. Այն գիտելիքներն են անցնում երկարատեւ հիշողության ոլորտ, որոնք մարդը գիտակցաբար ցանկացել է յուրացնել:
3. Թեեւ ուսուցիչն ազատ է մեթոդների ընտրության հարցում, սակայն կան մի շարք գործոններ, որոնք փոխվում են յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում եւ ուսուցիչը պետք է միշտ հաշվի առնի այդ գործոնները:
4. Գպրոցական պրակտիկայում առավել հաճախ կիրառվում են խոսքային, զննական եւ գործնական մեթոդները :
5. Մարդուն բոլոր իմաստներով, բոլոր կողմերով ճանաչելու համար բավական է նրան ուսումնասիրել խաղային գործունեության ժամանակ:
6. Մեր ուսումնասիրությունները, գործընկերների եւ ծնողների հետ անցկացրած զրույցները, իրականացրած դասալսումները մեզ բերել են այն եզրակացության, որ դպրոց ընդունվող ոչ բոլոր երեխաներն են տիրապետում ուսումնական գործունեություն ծավալելու համար չափազանց կարեւոր մի շարք ունակությունների, որոնք, բնականաբար, պիտի ձեւավորվեն ու զարգանան դպրոցում դասավանդվող բոլոր առարկաների դասերի ընթացքում՝ ստեղծելով անձի բազմակողմանի զարգացման հնարավորություններ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

- *Ջինի Լ.Սթիլ, Քուրթիս Ս.Մերտերիդ եւ Չարլզ Թեմսիլ- Քննադատական մտածողության համակարգը ուսումնական ծրագրի ողջ համատեքստում.*
- *Առարկայական չափորոշիչներ եւ ծրագրեր*
- *Գյուլամիրյան Ջ, Խաղայով սովորենք, Երեւան, 2009,*
- *Ղաջոյան Հ., Երեխաները տարիքն ի վեր, Երեւան, 2002, էջ 23,*
- *Каптерев П.Ф, Дидактические очерки, Петроград, 1915 стр .350 Ушинский К. Д., Педагогика, М., 2019, стр.*